

Kurt Holmström,
2005-02-20

Betydelsen av de yrkesbeteckningar och titlar, vilka förekommer i Hälleberga sockens husförhörslängder åren 1747–1894.

Adelsperson representerar den samhällsklass som tilldelats vissa ärftliga privilegier av ekonomisk, politisk eller social natur. Främst på kontinenten var ursprungligen hela idén med Adel, att de ställde upp som pansrade riddare när konungen kallade. Som ersättning för denna beredskap befriades de från skatt och andra skyldigheter. Den svenska adeln, som anses ha konstituerats genom Alsnö Stadga (år 1280), saknar utpräglade feodala drag. Den utvecklades efter hand till en dominerande ämbetsmannaklass och blev det högsta av de fyra stånden i riksdagen. Med representationsreformen 1865 upphörde adeln att fungera som ett stånd. En särskild adelskalender med förteckning på alla adels hus (adliga familjer) ges alltjämt ut. I den äldsta husförhörslängden från 1747–1780 förekommer adelspersoner boende i Gullaskröv Säteri och Kollinge. Dessa var i Säteriet: Georg B. Stael von Holstein samt Samuel Ankarstierna med familjer. I Kollinge fanns Caspar Hoppenstedt upptagen även om det står antecknat att han bor i Kalmar stad. I den senaste längden från 1890–1894 finns greve Axel Emil Lewenhaupt med familj boende i Gullaskröv Säteri.

Adjunkt är ett prästerligt biträde, hjälppräst. En mera fullständig benämning är oftast pastoratsadjunkt eller kyrkoadjunkt. I längden för 1821 – 1826 finns en adjunkt boende hos P L Sellergren i Högelycke.

Amma är ett epitet i kyrkböckerna för den som tagit tjänst som amma och ger di åt annat barn än sitt eget. Ofta tjänstgör hon i välbärgade, välfrejdade – ibland adliga – familjer. I längden för 1861 - 1866 finns bland pigorna en, där det står antecknat "Amma", hos familjen Queckfelt i Orrefors.

Artillerist är en soldat som tjänar vid artilleri. I längden för 1781 – 1794 finns en artillerist boende i Munkamåla.

Bagare är den hantverkare som har till yrke att baka bröd. Bröd har utgjort basfödan under lång tid och är ännu i våra dagar en viktig del av vår föda. Bagaryrket hörde i äldre tid till de stadsbundna och skråreglerade hantverken, vilket innebar att det intill 1800-talets mitt inte fick utövas på landsbygden. När den totala näringsfriheten infördes genom skråväsendets avskaffande år 1864 innebar det en rätt även för icke yrkesutbildade att till egen försäljning baka bröd, s k hembageri. Bagare förekommer första gången i längden 1873 – 1879 i Målerås.

Banmästare är en närmast över banvakt och banvaktsförman stående järnvägstjänsteman med åliggande att utöva tillsyn över viss, något längre sträcka av bansträckningen. Förekommer första gången i längden för 1873 – 1879 i Orrefors och Målerås.

Banvaktare fanns utmed järnvägslinjerna med några kilometers mellanrum. De bodde i särskilda banvaktsstugor och deras uppgifter var att kontrollera sin bansträcka när det gällde t ex spåren, så att det inte hade blivit några solkurvor på sommaren eller så att inget träd eller annat hade blåst ned över spåren och kunnat orsaka urspårningar. De åkte sin sträcka flera gånger per dag på en s k dressin. Under övrig tid utförde de banarbeten utmed järnvägslinjen. Ofta låg banvaktsstugan där landsvägen korsade järnvägen varvid banvaktens hustru skötte

vägbommarna. Banvaktare förekommer första gången i längden för 1873 – 1879. De fanns placerade i Orrefors, Hälleberga (Karlsmålen), i Koppekull (Källeberg) samt i Målerås.

Barkare, se Garvare.

Barnmorska blev yrkesbenämningen för en utbildad och examinerad kvinna, som man kallade till sig när det var dags för en kvinna att föda barn. Barnmorskan hade även ansvar för den efterföljande förlossningsvården. Från år 1881 var barnmorskorna - enligt en förordning - skyldiga att föra barnmorskedagböcker. En äldre beteckning för ett förlossningsbiträde var jordemor. Barnmorska förekommer första gången i Hälleberga i längden för 1842 – 1849 när Anna Gustava Bark år 1847 flyttar in till Barkeström från Kastlösa, Öland.

Bataljonsadjutant är beteckningen på en underofficer som är biträde åt bataljonschefen. Tjänsten som adjutant infördes under karolinerepoken. Han sköter bl a expeditionsföring och övervakar ammunitionsutdelningen vid bataljonen. Bataljon var ursprungligen den militära benämningen på den lägsta taktiska enheten vid infanteriet och - under en period - även vid kavalleriet. Vid mitten av 1600-talet blir kompaniet bataljonens taktiska underavdelning. Bataljonen bestod ursprungligen av fyra--sex, ibland flera, kompanier, senare fyra st. Denna yrkesbeteckning finns i längden från 1829-1836 för Crafoord, Stengårdsholma Kronogård. I längden för 1861 – 1866 finns benämningen **Bataljonsadjutantsänka** angiven för Carolina Craford, Borstetorp.

Bergsfogde var i äldre tid högste ämbetsmannen i gruvor eller bergslag. Han förestod ett fögderi inom ett bergmästaredistrikt och uppbar kronoutskylderna av smälthyttor, stångjärns-, spikhammar- och manufaktursmedjor. År 1853 ersätts bergsfogden av kronofogden och häradskrivaren med avseende på debitering och uppbörd av kronans inkomster samt avseende Bergmästaren vad gäller bergväsendet. I längden för år 1836-1842 finns bergsfogden Anders Georg Slettengren boende i Orrefors.

Bergsråd var förr en ämbetstitel för en ledamot av bergskollegiet eller bergsamtet med högre rang än bergsassessor. Denna titel förekommer första gången i längden för 1781 – 1794 för Eric Magni Sjögréen i Orrefors.

Betjänt är ingen helt enhetlig benämning för någon profession utan det beror på sammanhanget vad vederbörande gjorde. Förut användes det ofta där vi nu skulle skriva tjänsteman eller liknande. Denna titel förekommer första gången i längden för 1781 - 1794.

Bockare, Bokare var en järnbruksarbetare som krossade järnmalm till lagom styckestorlek före rostning. Detta skedde vid masugnarna där malmen skulle smältas. Bokning skedde tidigare för hand med slägga eller i särskilda bok- eller stampverk. (OBS Ej bökare = tunnbindare). Bokare förekommer redan i den äldsta längden vid Orrefors järnbruk.

Bokbindare, se Lantbokbindare.

Bokhållare benämndes den medhjälpare till bokaren, som höll fast malmstycket. En bokhållare var också en person som förde böcker, främst kassaböcker, möjligen också dagböcker, över affärstransaktioner. Se nedan: Bruksbokhållare. Detta benämns numera bokföring. Bokhållare förekommer redan i den äldsta längden vid Orrefors järnbruk.

Bonde förkortas oftast Bn och avser självägande bönder, skattebönder.

Brukare förkortas oftast Br och avser en brukare, som inte är ägare, d v s med nuvarande språkbruk: arrendator.

Bruksarbetare är en vid ett bruk anställd arbetare. Benämningen förekommer första gången i längden för 1810 – 1820 vid Orranäs Säteri och Orrefors Bruk.

Bruksbokhållare Se Bokhållare ovan.

Bruksförvaltare är nästan samma sak som Bruksinspektor nedan. När brukets ägare, ofta benämnd brukspatron, inte bodde på bruksorten eller av ålder eller annan anledning inte kunde sköta bruket utsåg han/hon en bruksförvaltare. Denne var platschef. Förekommer första gången i längden för 1861 – 1866 för R U Queckfeldt. Ägaren änkefru och friherrinnan Caroline Taube bodde på Lidhems säteri i Väckelsång.

Bruksinspektor är nästan samma sak som Bruksförvaltare ovan. Tidigare, när ägarna oftast bodde på orten, sköttes järnbruket av en bruksinspektor. Se även Inspektor nedan. Titeln Bruksinspektor förekommer redan i den äldsta längden för en person med efternamnet Fagerström.

Brukspatron är den gängse, äldre benämningen på ett bruks ägare. Förekommer i Kollinge och vid Orrefors Järnbruk i den första längden för Caspar Hoppenstedt.

Bruksskogvaktare är en person med uppgift att hålla uppsikt över eller bevaka ett bruks skogar särskilt med avseende på att förhindra olaga jakt eller skogsåverkan. Denne är en lägre skogstjänsteman med huvuduppgift att leda skogsavverknings- och skogsvårdsarbeten i brukets skogar. Förekommer i äldsta längden och bor i Kleftetorp.

Bruksägare Se Brukspatron ovan. Bruksägare förekommer första gången i längden 1890 – 1894 i Målerås.

Brädgårdsarbetare är en arbetare vid sågverk med tillhörande brädgård och lastningsplatser. Förekommer första gången i längden för 1880 – 1889 för en som ”obefintlig” angiven son till R U Queckfeldt i Orrefors.

Bränneridräng var normalt en vid brännvinsbränneri anställd dräng. Här kan det också handla om pottaskebränneri eller tjärbränneri. Förekommer första gången i längden för 1821 – 1826 vid Orrefors Bruk.

Byggmästare kallas bl a den arbetare som har hand om allt underhåll av byggnaderna vid ett järnbruk. Hos oss förekommer benämningen redan i den äldsta längden vid Orrefors Järnbruk. Byggmästare är annars generellt en person – oftast med timmermans- eller murmästarebakgrund - som leder byggnads- och anläggningsarbeten.

Byggnadssnickare, se Snickare.

Bysmed, Bygdesmed är en lantsmed som tillverkade och sålde ett brett register av järnvaror, som jordbruksredskap, knivar, nycklar, beslag o.s.v. Se **Smed** nedan.

Båtsman benämns den främste och vanligen mest befarne av ett handelsfartygs däckmanskap. Båtsman är också den indelte soldatens motsvarighet inom flottan. Befattningen indelas i tre klasser, beroende av tjänstear: obefaren, befaren, resp. första klass. De sistnämnda kan utses till korpraler. Hos oss förekommer titeln första gången i längden från år 1781-1794. Han bor i Ericsmåla i Holma rote.

Dammvaktare är en vaktkarl vid en dammanläggning. Förekommer i längden 1794 – 1810 i Orrefors.

Deja eller **dejpiga** brukar betecknas som annan, äldre benämning för hushållerska, mjölkerska, ladugårdspiga, kvinnlig lantarbetare, amma eller t o m frilla. På herrgårdar hade en deja översyn över ladugård och mejerisidan. Herman Lindqvist anger dock, att det under trälldomstiden i Sverige rådde rangskillnad mellan trälarna. En mellangrupp av trälarna var de som sattes som förmän över andra trälarna i jordbruket. I lagarna kallades kvinnorna för Degja, av vilket ordet **Deja** kommer. Av bouppteckningar kan man se att trälarna förekom ända in på 1300-talet. De avskaffades officiellt av kung Magnus Eriksson, då han for på Eriksgata år 1335. I den äldsta längden finns en deja i Orranäs Säteri och en annan i Fröneskriv Mellangård.

Diakonissa är en kvinna som - efter genomgången utbildning vid en diakonissanstalt - i församlingens tjänst ägnar sig åt sjukas, nödlidandes eller annars hjälpbehövandes vård och undervisning. I längden för 1861 – 1866 finns Inga Helena Ekström vid Orrefors Järnbruk.

Disponent är en person som i ägarens eller ägarnas ställe har ledningen av ett större bruk eller industriföretag, d v s disponerar och sköter företaget. Benämningen förekommer första gången i längden för 1880 – 1889 i Målerås.

Doktor (med.) är angiven som titel för en utflyttad son från Orrefors. Titeln användes för läkare som avlagt en akademisk licentiatexamen inom medicinska fakulteten. Förekommer i längden för 1890 – 1894.

Faktor är en person som på egen hand för annans räkning driver handel, sköter affärer, är affärsombud, agent, kommissionär, uppsyningsman eller förman vid större fabrik, verkmästare. Förekommer i längden från år 1810-1820 vid Gamla Masugnen, Kleftetorp.

Fanjunkare är en underofficer, som det tidigare tillkom att bära sin truppavdelnings fana. Numera är det en modernare benämning för **fältväbel** och förekommer fr o m längden för år 1820-1827 i Trolleboda.

Fjärdingsman var en lägre befattningshavare, ursprungligen en för varje fjärdedels härad. Enligt en lag år 1899 blev det en i varje socken. På 1600-talet fungerade de som biträde åt kronofogdarna och länsmännen. År 1850 tilläts allmogem att mot lön anställa fjärdingsmän i sina socknar. Han valdes av sockenstämman – senare: kommunalstämman och var en polisman på landsbygden – underställd länsmannen. År 1925 likställdes de med polismän och från 1948 fick de polisutbildning. Före år 1954 är han kronobetjäningens biträde vid indrivningar, ordningens upprätthållande, vägsyner m.m. År 1954 ersattes benämningen fjärdingsman med titeln poliskonstapel och med polisväsendets förstatligande i mitten av 1960-talet avskaffades fjärdingsmannasysslan helt. I den äldsta längden 1747-1780 förekommer fjärdingsmän boende i Mårtensryd resp. Fröneskriv Södergård.

Fogde var en benämning på kronans, regeringens eller enskilda godsherrars ställföreträdare och förvaltare. I den äldsta längden för år 1747-1780 finns en dylik i Gullaskröv Säteri.

Folkskollärarinna är en kvinna som är utexaminerad och äger behörighet att vara lärare vid folkskola enligt folkskolestadgan från år 1842. Förekommer första gången i längden 1890 - 1894 för Adelaide Magdalena Krook och Emma Elina Svensson, vilka både bodde i Skolhuset, Hälleberga Stom.

Furir eller **fourir** var en militär underofficer som förberedde och ombesörjde ett kompanis inkvartering och förplägnad. Från år 1914 är furir högsta underbefälsgraden vid alla truppslag. I den äldsta längden finns furiren som sig bör bosatt i Furirsbostället Trolleboda.

Fältväbel var en militär underofficer som ombesörjde manskapets utbildning och uppställning. Han hade polismans syssla, rapporterade frånvaro, bestraffade mindre förseelser och var kompanichefens närmaste man. Han hade också ansvar för ett kompanis förläggning, underhålls- och expeditionstjänst. I Sverige fanns titeln från början av 1600-talet. År 1833 blev den nya titeln **fanjunkare**. Fältväbel fanns redan i den första längden år 1747-1780 boende i Mackamåla resp. Norrbäck.

Fänrik var under medeltiden en militär benämning på officer som bär fanan såväl vid fotfolket, *fänikan* som vid rytteriet, *ryttarfanan*. Denna bestod från början av ca 500 man men minskar efter 1600-talet till 200--400 man och kallas från mitten av 1600-talet *kompani*. År 1835 byttes titeln mot underlöjtnant. Efter år 1914 har fänrik betecknat den lägsta officersgraden. I den äldsta längden finns en fänrik boende i Norrbäck.

Färgare är en person som yrkesmässigt bedriver färgning av garn, tyg, skinn och dylikt. Denne var en ansedd yrkesman med hög status. Förmågan att överföra växternas färger till garn och tyger fick honom att framstå i en nästan mystisk dager. 1700- och 1800-talen var färgeriyrkets storhetstid. Benämningen förekommer första gången i längden för 1794 - 1810 avseende Nils Högström, Willeström under Stora Willköl.

Färgerifabrikör är en person som äger och driver ett färgeri som fabriksrörelse. Vid mitten av 1800-talet gjordes den revolutionerande upptäckten att man kunde utvinna syntetfärger ur stenkolkstjära. Omställningen från växt- till syntetfärgning skedde på bara ett par decennier under 1860- och 1870-talen och innebar att färgandet övertogs av industrin. Denna yrkesbenämning förekommer första gången i längden för 1861 - 1866 för Adolf Peter Bergquist, Karlsberg under Mårtensryd. Han bodde där under tiden 1864-09-11--1865-09-22.

Förman är en person som i privat verksamhet innehar en högre post i förhållande till andra inom företaget och äger att ge dessa befallningar samt leda och kontrollera deras arbete. Förman kan också vara en person inom en grupp av arbetare vilken har närmaste tillsynen över och ledningen av deras arbete. Benämningen förekommer första gången för Johan Alfred Sjögren vid Långaskröv Ångsåg i längden för 1880 - 1889.

Förstärkningskarl är beteckningen för en person, som ingick i den styrka som enligt 1809 - 1810 års riksdags beslut skulle i händelse av krig uppåddas till arméns förstärkande i stället för lantvärnet (år 1812 ersatt av beväringen). Utskrivning skedde av 50 000 man förstärkningsmanskap, vartill antingen frivilliga eller genom lottning uttogs personer mellan 20 och 45 år. Benämningen förekommer i längden för 1810 - 1820 och de bodde i Norrbäck,

en backstuga under Pålavik, ett soldattorp under Gullaskröv Skattegård, Orrefors Bruk, Munkamåla, Åslahult – Trollebomålen och Borstetorp.

Gardist är en menig vid ett gardestruppförband. Garde var en ursprunglig benämning på truppförband avsett att skydda en monarks person, sedermera på vissa, ofta i närmare förbindelse med denne stående, till hären hörande truppförband av växlande storlek. Förekommer i längden 1810 – 1820 för en man i Lilla Holma.

Garvare betecknar en person som har till yrke att garva hudar och som äger eller driver ett garveri. I historisk tid har beredningen av skinn (från små djur) med kvarsittande hår utförts av *skinnare, buntmakare och körsnärer* medan läderberedningen av skinn och hudar (från större djur) utförts av *barkare, logarvare*. Den äldre yrkesbeteckningen *barkare* fick vid ungefär samma tid konkurrens av en inlånad beteckning, nämligen *logarvare* (tyska Lohe = bark). Fr o m 1700-talet blev garvare allmänt brukat i hela landet. Vid början av 1600-talet började läderberedningen att definitivt avskiljas från själva skottillverkningen. Före 1600-talet hade skomakare och andra läderhantverkare ofta själva garvat de skinn de behövde för sin tillverkning. Nya garvningsmetoder infördes och det visade sig ekonomiskt fördelaktigt att utföra garvning i större skala, i garverier. På landsbygden har dock hudar och skinn beretts till husbehov långt in på 1800-talet. Främst användes här fårskinn men också get- och kalvskinn användes till liv- och midjekjolar, livstycken, tröjor, långa och korta ytterpälsar. Skinnkläderna syddes ofta av skraddare. Garverierna hade stort behov av vatten, helst rinnande, vilket många gånger har varit avgörande för deras läge. I längden för 1794-1810 finns garvare boende vid Gamla Masugnen, Kleftetorp. I längden för 1810-1820 finns en **Garvareänka** boende i en backstuga u. Hetalåga och i längden för 1820-1827 finns en **Garvaremästare** Lundgren boende vid Gamla Masugnen, Stibbetorp. I längden för 1890-1894 finns en **f.d.Garverifabrikör**, Johan Edvard Brandstedt - då istället angiven som Handlande - boende i Målerås, lägenhet nr 1.

Generallöjtnant resp. **generalmajor** är näst högsta resp. lägsta generalsgraden inom generalitetet. Dessa förekommer i den äldsta längden för Georg B. Stael von Holstein resp. Samuel Ankarstierna i Gullaskrövs Säteri.

Glasarbetare, Glasblåsare, Glasbruksarbetare avser personer anställda vid fabrikationen och förarbetningen av glas. Glasblåsare är vanligt som gemensam benämning på de hyttarbetare som tillverkar glasföremålen. Glasarbetarna utför sitt arbete i en eller flera *verkstäder* runt ugnen. Det är frågan om ett kvalificerat lagarbete där antalet medlemmar anpassas till den sorts glas som skall tillverkas. För att tillverka t ex ett vinglas på ben och fot behövdes tidigare åtta man i verkstaden, *förste anfångare, uppblåsare, mästare, benanfångare, benmakare, fotanfångare, inbärare samt formhållare och avputsare*. I en verkstad för tillverkning av pressglas fanns vanligen sju man *iläggare, tryckare, mästare och tre värmare samt inbärare*. I efterbearbetningen finns bl a *avsynare, slipare, och polerare*. Glasarbetarbenämningarna förekommer första gången i längden för 1890 – 1894 för boende i Mårtensryd, Målerås och Glasbruket.

Gästgivare kallas föreståndaren för ett *gästgiveri*, där resande mot ersättning har rätt att få härbärge, skjuts och förplägnad. Gästgivaren hade vissa förmåner som inte var personliga utan knutna till gästgivargården. Bland dessa kan nämnas sex års frihet från grundränta och inkvartering (1636), rätt att från häradet få hjälp att bygga nödiga hus (1649). År 1651 får gästgivare ”ett litet hemman, en hage eller äng från närmsta allmanning, frihet från rotering och annan kronans tunga och utlagor”. Dessa friheter upphörde år 1911. År 1878 lyfts

gästgiverisysslan från jordbruket och ges ut på entreprenad. Gästgivar-skjutsen upphörde helt år 1933. I den äldsta längden finns det folk kyrkobokförda på Gästgivaregården men ingen är benämnd Gästgivare. Det finns dock en **gästgivareänka** boende i Nybygget under Gullaskröv Skattegård men i nästa längd, 1781-1794, finns en gästgivare Olof Andersson boende på Stora Villköl.

Hammarsmed var den smed som arbetade vid en stångjärnshammare i en hammarsmedja med att från smältstycken av tackjärn utsmida stångjärn. Se i övrigt under "Mäster" nedan. I den äldsta längden finns hammarsmeder (Hempel och Osgren) boende vid Orrefors Järnbruk.

Hammarsmedsmästersven är inom bruksnäringen benämning på hammarsmedmästarens närmaste man och avlösare. Se i övrigt under "Mäster" nedan. Vi finner två sådana i längden från 1829-1836, dels Pehr Johan Qvarfot, dels Johannes Qvarfot, Orrefors Bruk.

Handlande är en allmän yrkesbeteckning för person som yrkesmässigt idkar handel, särskilt minuthandel. Numera benämns sådana personer oftast köpman. Förekommer första gången i längden 1849 – 1855 för Carl Reinhold Bark, Barkeström.

Hautboist är en äldre benämning för den som spelar oboe, en oboist. Avser en vid regemente fast anställd oboeblåsare med viss militär tjänstegrad eller militärmusiker i allmänhet som trakterade blåsinstrument. I längden från 1842-1849 finner vi en sådan, And. Jaensson, boende i Borstetorp.

Hjälpsmed är – vid lancashiresmide – en ersättare för smeden. I längden från 1836-1842 finns hjälpsmeden, Gustaf Berg, i Orrefors.

Husar är i Sverige en militär beteckning för ryttare (med lättare beväpning), tillhörande vissa kavalleriregementen, t ex Smålands husarer. De första husarerna i Sverige infördes 1758. Deras förnämsta anfallsvapen var sabeln. I längden från 1880-1889 bor en husar No 24 vid Staby Skvadron, Adolf Robert Hjelm, hos sina föräldrar i Mackamåla.

Hushållerska är antingen en kvinna som i egenskap av husmoder förestår ett hushåll eller en kvinna, som under husmodern eller i husmors ställe har sig anförtrott överinseendet och skötseln av ett hushåll. Förekommer i första längden för boende i Kollinge, Orrefors Järnbruk och Gullaskröv Säteri.

Husjungfru är en tjänarinna som har att utföra allehanda inomhusgöromål som städning, bäddning, servering och dylikt. Benämns också husa. Förekommer i första längden i Kollinge.

Häradsskräddare är en skräddare som är så skicklig och välkänd, att han fått hela häradet till verksamhetsområde. Han hade landshövdingeämbetets tillstånd att inom ett härad utöva yrket. Ett härad (t ex Uppvidinge) är ett område på landsbygden med gemensam tingsplats (t ex Lenhovda). I Hälleberga hade vi en sådan skräddare noterad i längden från 1849-1855 boende i Carlsmålen under Hälleberga Stom.

Inspektor är en uppsyningsman över arbetsfolk t ex på ett bruk eller vid en lantegendom. I den äldsta längden finns dylika i Drottninghult, Gullaskröv Säteri, Gullaskröv Frälsegård och Orrefors Järnbruk.

Jägare är, dels en person som har viltjakt till yrke eller som huvudsakligt näringsfång, dels kan det vara en i jägarlivré klädd betjänt tjänstgörande som ett slags livtjänare med uppgift att medfölja sin herre vid åkturer, servera honom vid bordet o.s.v. Förekommer i längden 1880 – 1889 för Erik Robert Hultberg, Högbo under Gullaskröv Frälsegård.

Jägmästare är benämningen på en person som genomgått skogshögskolans jägmästarkurs och avlagt jägmästarexamen. Jägmästaren utövar i allmänhet den omedelbara vården och förvaltningen av kronan tillhöriga skogar och andra marker inom ett visst område ("revir"). Förekommer i längden 1842 – 1849 för Johan Fr. Vilhelm Ringström, Orrefors Järnbruk.

Kakelugnsmakare är en person som har till yrke att tillverka kakel och sätta upp samt reparera kakelugnar. Även om uppsättning av kakelugnar med däri ingående murningsarbete var en del av kakelugnsmakarens verksamhet, fanns det ingen direkt anknytning till murmästareämbetet. Populärt benämns kakelugnsättare som kakelugnsmakare. Förekommer i längden 1842 – 1849 för Carl August Bergström, Mårtensryd.

Kammarjungfru är en tjänarinna hos en förnäm dam eller i förnäm familj med uppgift att betjäna husmodern vid toaletten, ha tillsyn över hennes garderob och husets linneförråd, biträda med sömnad m m. Förekommer i äldsta längden i Gullaskröv Säteri.

Kammartjänare är en upppassare åt förnäma personer på deras rum. I den äldsta längden finns en sådan i Gullaskröv Säteri.

Kandidat (med.) är en person som avlagt den lägsta examen vid den medicinska fakulteten och som berättigar till avläggande av licentiatexamen. Förekommer i längden 1880 – 1889 för skogvaktaren Abraham Johanssons i Orrefors son Karl August där det finns noterat: "Studerar i Lund Karlstad 82, Kandidat (med.)"

Kantare är en person som har till yrke att kantsåga bräder. Förekommer i längden 1880 – 1889 för en person vid Långaskröv Ångsåg.

Kantor är en person som innehar den numera vanligen med klockar- och organisttjänsten förenade befattningen som ledare av församlings- och körsången vid en kyrka, för vilken befattning numera fordras, att innehavaren avlagt en år 1881 inrättad särskild examen ("kyrkosångarexamen", sedan 1930 kallad "kantorsexamen". Förekommer i längden 1825 – 1830 för Sven Colliander som bor i Lilla Helleberga.

Kaptensänka är en änka efter en kapten. Troligen rör det sig här om en militär kapten, vilken är en kompaniofficers högsta grad vid ett arméförband, kompanichef. Förekommer i längden 1810 – 1820 i Gullaskröv Säteri.

Klensmedsmästare är den som är mästare inom yrket och tillverkar smärre järnartiklar, s k *manufaktursmide*, samt utför reparationer. Klensmeden bearbetade järnet huvudsakligen i kallt tillstånd genom t ex filning (bänkarbete). Förekommer första gången i längden från 1810-1820 vid Orrefors Bruk. Hans namn var Carl Fredr. Hempel.

Klockare var under den katolska tiden vanligen prästvigd. Han var kyrkoherdens biträde i allt och hade tillsyn över kyrkans lösöre, biträdde vid själa- och fattigvård, ledde kyrkosången, var lärare, vaccinatör m.m. Klockaren var senare en prästerskapet underordnad befattningshavare, ursprungligen med huvuduppgift att ha vård om kyrklockorna och

ombesörja klockringningen. Senare fick han musikaliska uppgifter. Denne valdes av kyrkoherden och sockenborna gemensamt enligt en instruktion från år 1686. År 1888 upphörde den s k klockarposten, som var en brevbäring från eller till biskop, prost eller kyrkoherde i ett stift. Denna utfördes av församlingarnas klockare – därav namnet. Klockare finns i äldsta längden boende i Klerkeboda.

Klockmakare är en äldre benämning för urmakare. Förekommer i längden 1781 – 1794 för Johannes Larsson, Hälleberga (Kyrkogränd)

Klädesflickare var en hantverkare som yrkesmässigt reparerade klädestyg. Kläde är ett tvåskaftat kardullstyg, som genom valkning och ruggning fått sin fasthet och på ytan en tunn, mer eller mindre glansig filtbetäckning. Flickare betecknar helt enkelt den som reparerar – men inte nytillverkar (Skoflickare var t ex en som reparerade skor). Klädesflickaren finns i den äldsta längden boende i Sockenkammaren, Sockenstugan.

Knipsmed är en smed som arbetar i en *manufaktursmedja* med att framställa manufaktursmide vid kniphammaren. Stavades tidvis: Knippsmed. Förekommer i äldsta längden vid Orrefors Järnbruk.

Knipsmedsmästare är mästare i yrket och förekommer första gången i längden från 1794-1810 boende vid Orrefors Bruk. De hette Christopher Dun-/Runhult och Christopher Hempel.

Kokerska är en kvinna som yrkesmässigt utför matlagning eller ett hembiträde som har till uppgift att ombesörja matlagningen i ett hem. Förekommer i längden 1890 – 1894 i Gullaskröv Säteri.

Kolgosse är en äldre benämning för **Smedsdräng** och förekommer i den äldsta längden vid Orrefors Järnbruk. Se även avsnittet om "Mäster" nedan.

Kommandant är en benämning för en förvaltare på en gård. Kommandant benämns även en officer som i högre stab i fält svarar för den inre tjänsten. Titeln förekommer i den äldsta längden i Gullaskröv Säteri.

Komminister är titeln på en ordinarie präst och medhjälpare till kyrkoherden eller präst i annexförsamling. Före år 1921 var Hälleberga annexförsamling till Älgshult. I den äldsta längden bor han på Högelycke Komministerboställe. I längden för 1810 – 1820 finner vi benämningen **Komministeränka**, också i Högelycke.

Korpral är en soldat som befordrats till underbefäl. Titeln förekom redan på 1600-talet. Från 1700-talet fram till 1972 fanns den lägre graden **vice** korpral och tidigare även den högre graden distinktionskorpral. Under indelningsverkets tid fanns s k korpralskap, som vanligen omfattade 25 soldater under ledning av en korpral. I den äldsta längden finns korpraler boende på Soldattorpen under Stora Aplaryd, Gullaskröv Frälsegård resp. Kollinge.

Kusk är en person som kör vagn eller släde med dragdjur, vanligen häst/hästar. En ålderdomligare benämning är körsven. Att en person har detta som sin huvudsakliga syssla och därför tituleras kusk är ovanligt i Hälleberga men förekommer första gången i längden från 1820-27 för Orrefors Bruk. Hans namn var Jonas Carlsson.

Kyrkvaktare, kyrkväktare - ibland även benämnd kyrkstöt - är en befattningshavare som ansvarar för snygghet och ordning i kyrkan, särskilt i samband med allmänna gudstjänster och kyrkliga förrättningar. Han biträder vid kyrkogårdens vård och är klockarens biträde. I den äldsta längden bor han i Sockenstugan.

Kyrkvärd finns det två valda i var socken. De utses numera av kyrkorådet – tidigare av sockenstämman. Kyrkvärdarna förvaltar kyrkans medel tillsammans med prästen, vakar över kyrkotukten, är ofta vaccinatör, bär fram oblat vid nattvarden m.m. Tidigare hade kyrkvärdarna viss del av *kyrkotiondet* (*dammspann*). I den äldsta längden finner vi dessa boende i Bocklareboda och Yttratorp.

Lakej är en livréklädd tjänare hos en högtstående person. Förekommer i den äldsta längden i Gullaskröv Säteri.

Landshövding är en ämbetsman som är chef för Länsstyrelsen och därmed innehar högsta administrativa myndigheten i ett län. Benämns även Kungl. Maj:ts befälhavande i ett län. Förekommer i äldsta längden för Georg B. Stael von Holstein i Gullaskröv Säteri.

Lantbokbindare är en person, som har till yrke att binda in böcker. I längden för 1825 – 1830 finns en sådan, Andreas Josephsson i Högelid, dit han inflyttat år 1829 från Högelycke. Han hade tidigare varit dräng hos P L Sellergren. Denne lantbokbindare blev sedermera även arrendator på Hälleberga Stom och far till Lanthandlaren (Tidigare: Mjölaren) Andreas Andersson, populärt kallad: "Anders i Hälleberga".

Lanthandlande är en person som bedriver lanthandel, är handlande på landsbygden. Förekommer i längden 1873 – 1879 för Andreas Andersson ("Anders i Hälleberga"), Hälleberga Stom/Kvarnen.

Lantvärnist är en titel som har att göra med, att efter 1808 inrättas ett lantvärn, där alla män mellan 20-25 års ålder, som inte tillhör krigsmakten, skall låta skriva in sig. Ursprungligen var lantvärn de vapenföras skyldighet att inställa sig till landets försvar. I längden från 1794-1810 finns 15 lantvärnister upptagna.

Linvävare benämndes den som tillverkade främst linnevaror, så som bolstrar, drällvävar och grova linnetyger i vanliga trampvävstolar. I den äldsta längden finns linvävare på Orranäs Säteri och Gullaskröv Säteri.

Lumpsamlare har också kallats Klutgubbe och betecknar en vanligen kringvandrande eller kringåkande person som köpte upp lump för senare vidareförsäljning. I den näst äldsta längden finns en lumpsamlare boende i Holmamålen.

Löjtnant var en av kapten utsedd ställföreträdare. Under åren 1835-1915 en titel på lägsta officersgraden innan fänriksgraden tillkommer som lägsta grad. Sedan början av 1600-talet är löjtnant i Sverige en tjänstegrad mellan fänrik och kapten. I längden från 1781-1794 bor en löjtnant i Gullaskröv Säteri.

Magister var en akademisk examen som före 1860-talet motsvarade filosofie doktorsexamen. Senare betydelse: lärare. I längden från 1794-1810 bor en magister Colliander (prästens son) i Högelycke.

Major är en officer med högre militär tjänsteställning. En major är vanligen bataljonschef i krigsorganisationen. År 1756 infördes i de indelta förbanden graden andre major. Denna nya tjänsteställning fick majors rang men avlönades som kapten. Under 1800-talet kallades även major för förste major (premiärmajor). Numera är det en regementsofficer av lägsta graden med tjänstställning mellan kapten och överstelöjtnant. Förekommer i längden 1794 – 1810 för Axel G Palbitski, Gullaskruv Säteri.

Malmtagare är en person som tar upp myr-/sjömalms. Förekommer i äldsta längden för en boende i Kvarnen eller Stugan utan namn under Orrefors.

Marinsoldat Se nedan under **Soldat**.

Masmästare benämns den som förestår smältningen i en masugn. Masmästaren och hans medhjälpare återfinns vanligen vid masugnens nedre del, vid det s k utslaget, där de förpassar det vitglödgade järnet i gjutformarna. Tidigare ansvarade masmästaren även för byggandet av masugnen. För att höja yrkesskickligheten bland masugnsarbetarna föreskrev Bergskollegium 1685 att de skulle organisera sig i skrän liksom brukens hammarsmeder. I den äldsta längden finns masmästare boende i Munkamåla samt vid Orrefors Järnbruk.

Mjöltnare benämns den som yrkesmässigt maler spannmål åt andra till gröpe eller mjöl i en kvarn. I äldre tider var det vanligt med antingen andelskvarnar, där varje andelsägare var sin egen mjöltnare, eller s k tullkvarnar. Betalningen *tullades*, d v s togs i form av spannmål – viss mängd för varje säck. På senare tid blev dock kontant betalning det vanligaste. Titeln BruksMjöltnare förekommer redan i den äldsta längden för en sådan vid Orrefors Järnbruk.

Murare är en person som yrkesmässigt utför murningar och därmed likartade arbeten. Däri kan ingå att av naturstenar eller tegelstenar mura väggar och slå valv men även att utföra putsning, rappning och klistring. Murare förekommer i längden 1890 – 1894 för en boende i Soldattorpet No 46 utan namn under Mackamåla.

Musikant är en person som utför musik. Förr även om sångare. Förekommer i längden 1820 – 1827 för en boende i Marknadsstugan, Lilla Villköl (Willeström).

Målare är en hantverkare som utför målningsarbeten. Fram till andra världskriget var detta ett högstatusyrke. Målningsarbetet omfattade ut- och invändig målning av hus, målning av möbler, vagnar, slädar och båtar samt dekorering av dessa. Utöver rent måleri sysslade man även med vägg- och takspänning samt tapetsering. Yrkesbenämningen förekommer i längden 1880 – 1889 för två yrkesutövare i Sandkullen resp. vid Bocklareboda Ångsåg.

Mäster är en äldre benämning för mästare och har även förekommit som synonym för skollärare. Mästare är en person som fullständigt behärskar sitt yrke. I Kongl. Maj:ts Hammarsmeds Ordning från den 26 juni 1766 sägs, att ”Hammarsmedsämmbetet skall bestå av Ålderman, Mästare, Mästersven och Smedsdräng, then förr Kolgosse hetat.”. För varje hammare, med en eller flera härdar, skulle en mästare vara och för varje härd tre arbetare, nämligen en mästare, en mästersven och en smedsdräng. Vanligen avses med ”Mäster” en person som är överlägset skicklig i sitt hantverk och innehar mästargraden. Förekommer i äldsta längden för Hammarsmeder och Knipsmeder vid Orrefors Järnbruk.

Mästersmed benämns förste man vid en hammarsmedshärd. Se under ”Mäster” ovan. Titeln förekommer redan i den äldsta längden och dessa bor vid Orrefors Järnbruk.

Mästersven är en gesäll som försöker bli mästare. Inom bruksnäringen är det benämningen på smedmästarens närmaste man och avlösare. Se i övrigt under ”Mäster” ovan. I den äldsta längden finns sådana boende vid Orrefors Järnbruk.

Mönsterskrivare är från 1500-talet ett befäl vid en fänika eller kompani. Det är en militär eller civilmilitär tjänsteman som upprättar en trupps mönsterrullor. Före år 1875, när befattningen drogs in, förde denne en fänikas eller ett kompanis räkenskaper och betalade ut lön. Han stod i rang med högsta underofficeren och skall ha funnits i längden från 1794-1810 boende i Lilla Holma. Jag har dock inte kunnat finna honom där.

Mösskräddare är yrkesbeteckningen för den som tillverkade mössor och andra huvudbonader, t ex hattar. Äldre kända benämningar på mösstillverkare är myskenskinnare eller myskare/muskare, vilket senare närmast betyder mössmakare. Hattmakare gjorde filthattar och benämndes under medeltiden för filtare. Mösskräddare förekommer tidigast i längden för 1861-1866 boende på Högelid/Backstuga Carlsmålens torp.

Nämndeman är en av tolv dylika bisittare åt den lagfarne domaren vid häradsrätten, numera: tingsrätten. Tidigare benämndes de därför: Tolvmän. Nämndemän väljs numera av kommunfullmäktige – tidigare av socken-/kommunalstämman. Deras huvuduppgift är att delta i tingsförhandlingarna. Tidigare hade de också att biträda vid syner, skattläggning av nya gårdar, mantalsskrivning och överlämna stämningar. För att bli nämndeman fordras, att man bor i häradet. Tidigare fordrades, att man tillhörde bondeståndet och hade fyllt 25 år. Numera är den valbar som är myndig men inte fyllt 70 år samt mantalsskriven och boende i kommunen. I den äldsta längden finns en nämndeman boende i Drottninghult.

Organist och Klockare är en orgelspelare. Klockaren skötte förr också barnens undervisning. Intill den 1 juli 1947 officiell titel på den person som innehade befattningen att utföra orgelmusiken i en kyrka (numera: kyrkomusiker). Förekommer första gången i längden 1861 – 1866 för Abraham Sandberg i Orrefors som efter giftermål 1862-05-01 flyttar till Högelid.

Pastor är ett latinskt ord som betyder herde. Officiellt en församlings kyrkoherde men kan också vara titel för präst i lägre tjänst. I längden från 1794-1810 finns pastor Jonas Colliander boende i Högelycke.

Possessionat kommer av latinets possessio som betyder egendom. Hos oss betyder det godsägare eller ägare/innehavare av större egendom. I den äldsta längden finns en dylik, Georg B. Stael von Holstein, boende i Gullaskröv Säteri.

Postbonden var edsvuren och skulle finnas på 2-3 mils avstånd vid de stora stråkvägarna. Postbönderna var befriade från all skjutsning och transport för kronan. Han slipper även betala skjutsfärdspenningar, har åborätt på posthemmanet, är befriad från rotering, inkvartering, gästning, dagsverken o.s.v. Enligt första poststadgan från år 1636 ålåg det postbonden eller postdrängen ”att anamma de ankommande breven och därmed oförtövat genom natt och dag vidare fortlöpa med 1 mil på 2 timmar”. Från år 1646 skulle de rida. År 1811 upprättades en särskild jordebok över posthemman. Systemet med postbönder och posthemman fanns kvar till år 1870, då posttransporterna lades ut på entreprenad. I Hälleberga fungerade Långaskrövs Postgård under hela epoken medan Drottninghult var posthemman till år 1748, varefter Sugande ersatte.

Pottaskekokare benämndes den som tillverkade pottaska (kaliumkarbonat), vilket användes för framställning av glas och såpa. I den äldsta längden finns Orrefors Pottaskebruk redovisat med en pottaskekokare boende vid Trekanten (Kanten).

Provinsialläkare var den tidigare benämningen på distriktsläkare. I längden från 1880-1889 finns en sådan läkare, med. lic. Olof Paulsson, boende i Målerås.

Roteringssoldat var benämningen på det ständiga knekthållet och hade sitt ursprung i rotering, som under indelningsverkets tid betecknade indelning av jord i rotar för knekthåll av soldat eller båtsman. Denna benämning, i st f den normala benämningen *soldat*, förekommer första gången i längden från 1810-1820 för en extra roteringssoldat, Eric Hultberg, boende i Venbäcken.

Rustmästare är en militär, vid artilleriet anställd gevärshantverkare med befälsgrad. Han tar hand om och delar ut ammunition. Från ca 1615 – 1835 är denne underofficer. Senare – under perioden 1957-1972 – är rustmästare högsta underbefälsgraden i armén och flygvapnet. I den äldsta längden finns dylika boende i Drottninghult, Lilla Holma Rustmästareboställe och i Norrbäck.

Rättare är en styresman, föreståndare, tillsyningsman, gårdsfogde eller vårdare. Oftast är han en arbetsförman på en större gård. Han kan även vara en person som anvisar resande härbärge, mat och hästfoder. Rättaren leder och övervakar jordbruksarbeten inom ett rättardöme (en rättares distrikt) och är själv landbo. I längden från 1794-1810 finns rättare boende i Kollinge (Petter Fahlström) resp. Gullaskrufs Säteri (Jonas Lindqvist).

Salpetersjudare benämns den som tillverkar salpeter (kaliumnitrat), vilken användes i svartkrut. Enligt Gustav I:s Vasa förordning skall vart helt krono- och skattehemman för kruttillverkning leverera: fem tunnor god mylla, en tunna (=56 kannor = 146,55 liter struket mått. Efter år 1885 = ca 1 hl) fårgödsel, tre lass ved, två stora kärvar halm, en tunna aska och göra två dagsverken. I salpeterpannan, en kopparpanna som rymde 300 kannor = 785 liter, måste luten efter salpeterjorden sjudas i 5--6 dygn. Från år 1634 kunde bönderna köpa sig fria från tvånget att ta tillvara salpeterjord mot att de betalar den s k salpeterhjälpen. Genom salpetergården, en förordning som gällde mellan år 1801 och 1830, infördes en skyldighet att leverera salpeter in natura. Salpetersjudaren arbetar fem månader per år och arbetet börjar den 14 april. Han är inte bunden av tjänstehjonsstadgan. Han är befriad från krigstjänst och mantalspenningar och blir efter 30 år gratialist. Det fanns vanligen 24 salpetersjudare per län. I den äldsta längden finns salpetersjudare bosatta på Furirbostället Trolleboda, Soldattorpet utan namn under Åslahult samt i Gränö.

Schaktmästare är en förman vid schaktningsarbete, särskilt vid väg- och järnvägsbyggen. Förekommer i längden 1873 – 1879 För Carl Fredrik Westin i Björkegård och Henric Andersson i Orrefors.

Sekreterare är en person som är anställd för att för ett för t ex ett bruks räkning utföra vissa skrivgöromål och i synnerhet avfatta brev och andra skrivelser samt att föra protokoll och uppsätta handlingar. Förekommer i längden 1781 – 1794 vid Orrefors Järnbruk.

Seminarist är en elev vid utbildningsanstalt för lärare, seminarium. Benämningen förekommer i längden 1880 – 1889 för organisten Abraham Sandbergs son Karl Henrik, vilken studerar vid Seminariet i Växjö. Karl Henrik antog senare namnet Högberg.

Sergeant är från ca 1615 befälsgrad i Sverige och den lägsta underofficersgraden inom armén och flygvapnet. Förekommer i längden från 1781-1794 i Holma (Burman) resp. Tikaskröv (Brutus Lindsfelt).

Sjöartillerist är en person som tjänstgör vid på örlogsfartyg befintligt artilleri. Titeln förekommer i längden 1821 – 1826 för Sven Collianders son Jonas, vilken står som inflyttad från Karlskrona år 1824.

Skogskandidat avser en person som förbereder sig för ett högre, skogligt yrke. Förekommer i längden 1836 – 1842 för J F V Ringström, Orrefors. Han blev senare jägmästare.

Skogsvaktare är en person, utbildad vid skogsinstitut, med uppgift att hålla uppsikt över eller bevaka bolagsskog. Det är en lägre skogstjänsteman med huvuduppgift att leda skogsavverknings- och skogsvårdsarbeten inom en större skogsegendoms skog. Förekommer i längden 1781 – 1794 för V T Christopher Hempel, Orrefors Järnbruk.

Skollärare betecknar en manlig sådan. Förekommer i längden 1861 – 1866 för Jacob Andersson boende i en backstuga i Orrefors.

Skollärarinna är en kvinnlig skollärare. Förekommer i längden 1867 – 1873 för pigan Anna Johansdotter där det finns noterat "Lärarinna vid Småskolan". Hon bor i Nyadal under Trollebo.

Skolmästare är en skollärare vid en lägre läroanstalt, motsvarande folkskollärare. Förekommer i längden 1810 – 1820 för Petter Jonasson (son till Brukaren) i Stibbetorp.

Skomakare är på landsbygden s k gärningsmän, vilket innebär att man under skråtiden inte är medlem i något skrå. De betalade en särskild skatt, gärningsöre, vilken upphörde 1851. På landsbygden kallas de **sockenskomakare** (verksamhetsområdet är hela socknen) eller **byskomakare** (byn är verksamhetsområdet). I äldre tider står skomakaren även för läderberedningen och benämndes då *sutare*. Skomakaren nyttillverkade och reparerade skor medan skoflickaren var en person som yrkesmässigt endast reparerade skor. I senare tid var skomakaren stationär – kunderna fick komma till honom – men i äldre tid var det vanligast att skomakaren gick omkring med sina verktyg och tillverkade skodonen i gårdarna.

Sockenskomakarna tillverkade främst grova skor medan skomakarna i städerna mer var inriktade på fina och lätta skor för borgerligt bruk. I den äldsta längden finns skomakare i Gullaskröv Säteri, torpet Gävan, Sockenstugan och i Backstugan utan namn under Hälleberga Stom samt vid Orrefors Järnbruk. Benämningen **sockenskomakare** förekommer i äldsta längden i Sockenstugan för Per Johansson. En **byskomakare**, Johan Dahlgren, finns för övrigt noterad i Grönlund i längden 1849-55.

Skrivare är en person som mer eller mindre yrkesmässigt utför skrivgöromål. Kan även vara bok- eller räkenskapsförare, bokhållare, kontorist och dylika. Förekommer i längden 1794 – 1810 för Gabriel Nyman vid Orrefors Bruk.

Skräddare är också en s k gärningsman på landsbygden. Se Skomakare ovan. Betecknar en person (oftast manlig) som yrkesmässigt skär till och syr samt lagar kläder, särskilt herrkläder. Lantskräddaren hade sällan egen verkstad i äldre tid. Han tingades i förväg till kunden där han stannade tills arbetet var slutfört. Detta tog ofta dagar och t o m veckor i anspråk, eftersom beställningen kunde omfatta kläder till allt folk på gården. Tyget liksom tråden tillhandahölls av kunden. Den som enbart reparerade kläder benämndes *klädesflickare*. Skräddare förekommer i äldsta längden i Tokebo Östragård och i Sockenstugan (**Sockenskräddare**).

Skytt är benämningen på en person som är anställd som jägare och/eller är tillsyningsman över jakt och skog samt jagar med skjutvapen. Förekommer i äldsta längden i Gullaskröv Säteri.

Smed (lantsmed, bysmed) är en person, hantverkare eller arbetare, som med formningsredskap, särskilt hammare, arbetar i metall. Han smider järn, tillverkar redskap och föremål som utgör grovsmide, lagar redskap och bruksföremål i synnerhet av järn. Han tillhörde kretsen av s k gärningsmän på landsbygden. Förekommer i äldsta längden vid Hälleberga Stom.

Småskollärare är en lärare för årskurserna 1-2 i folkskolan. Förekommer i längden 1890 – 1894 för Karl Jonas Nilsson, vilken år 1894 flyttat från Holmamålen under Kvarntorp till Borstetorp, Skolhuset.

Snickare är en person som yrkesmässigt tillverkar möbler eller andra i regel hyvlade och ofta med urtag i träet förbundna eller limmade föremål (även husgeråd) av fint trä. Denne tillverkar också och sätter upp byggnadsinredning och utför övriga träarbeten. Liksom skomakare, skräddare och smed tillhörde han de s k gärningsmännen på landsbygden. En särskild kategori av kvalificerade snickare var möbelsnickarna. Snickare förekommer i äldsta längden i Gullaskröv Säteri.

Snickaremästare är en Snickare (se ovan) som erhållit mästartevärdighet inom yrket. Förekommer i längden 1856 – 1860 för Carl Peter Schander i Karlsberg under Mårtensryd. Han står senare noterad som Handlande såväl där som i Källeberg, Koppekull.

Sockenskomakare Se Skomakare ovan.

Sockenskräddare Se Skräddare ovan.

Soldat ersätter under 1600-talet benämningen knekt. Hans lön utgick ända fram emot 1800-talets slut i form av olika livsförnödenheter och tjänster. I den äldsta längden fanns 14 soldattorp . Ett enda, Laggaremålen, under Villköl hade eget namn. De övriga var utan eget namn under vardera Fröneskröv Mellangård, Fröneskröv Södergård, Gränö, Gullaskröv Frälsegård, Gullaskröv Skattegård, Högelycke, Kollinge, Mackamåla, Norrbäck, Stibbetorp, Stora Aplaryd, Stora Holma resp. Åslahult. Därutöver fanns soldater bosatta på andra platser, Fiskaretorpet, Backstugan u.n.u. Trolleboda, Kåcketorp, Göljamålen och Långaskröv.

Soldatänkor fanns i äldsta längden i Riveberg, Drottninghult, Borstetorp, Krumtorpet under Stibbetorp och Laggaremålen. När en soldat hade tjänat i 30 år fick han pension och benämndes Gratialist. Gratial utbetalades från Vadstena Krigsmanshuskassa. Utöver dessa indelningsverkets soldater fanns värvade soldater som t ex marinsoldater. En f d **Marinsoldat** (värvad soldat) förekommer i längden för 1867 – 1873 boende i en backstuga utan namn under Willköl på Marknadsplatsen.

Spiksmed är en hantverkare som - vid en spikhammare (ofta vattendriven hammare som slår 5--8 slag per sekund) - framställer spik i olika dimensioner. Denne förekommer första gången i längden 1873-1879 i Orrefors och hette Isak Nordström.

Stationsinspektör, i dagligt tal kallad stins, är föreståndare för en järnvägsstation. Benämningen förekommer första gången i längden från 1873-1879, sedan järnvägen Nybro – Sävsjöström öppnats år 1876. En stins, Carl Eric Svensson Broberg, bor i Målerås och en annan, Oscar Victor Liljegren i Orrefors.

Stationskarl är en man som förrättar enklare och grövre sysslor vid en järnvägsstation. Förekommer i längden 1873 – 1879 i såväl Målerås som Orrefors.

Stiftsfröken eller stiftsjungfru är en titel/beteckning för i jungfrustift inskriven dam. Jungfrustift är en stiftelse som tillhandahåller bostad och underhåll eller pension åt i stiftelsen inskrivna ogifta damer, vanligen adelsdamer. I Sverige finns bara Vadstena adliga jungfrustift. I längden från 1861-1866 finns Qveckfeldts döttrar – utom de två yngsta – noterade som stiftsfröknar och kyrkobokförda i Orrefors.

Sträckare är benämningen på den som vid ett manuellt fönsterglasbruk tar hand om den stora blåsta glascylindern eller valsen. Efter att ha sprängt av den vid pipan fästa halsen skär han upp valsen med ett glödgat järn. Därefter placeras valsen i liggande ställning i en s k sträckugn, där glaset hettas upp så mycket att valsen rullar upp sig. Med ett passande verktyg utjämnas slutligen den upprullade valsen på en s k sträcksten till en jämn och fin glasskiva. I längden för 1890-94 bor denne i Målerås.

Student är en person vid universitet eller högskola inskriven studerande som avlagt studentexamen men inte avlagt någon akademisk examen. Används i synnerhet om en studerande som före år 1862 genomgått godkänt inträdesprov vid universitet o. dyl. och som inskrivits med borgen av sin informator eller någon känd person vid universitetet. Förekommer i längden 1842 – 1849 för Carl Otto Leonard Crafoord, Borstetorp.

Studerande är en person som studerar. Ofta liktydigt med elev vid gymnasieskola eller i högre utbildning. Förekommer i äldsta längden för en person i Gullaskröv Skattegård.

Sågare är den person vid ett sågverk som, oftast tillsammans med hjälpsågaren, sågar plankor och bräder ur stocken. Förekommer i äldsta längden vid Orrefors Järnbruk.

Sågverksarbetare utför yrkesmässigt arbete vid sågverk och tillhörande anläggningar, t ex brädgård. Förekommer i längden 1880 – 1889 i Målerås.

Sämskmakare, även benämnd *sämskare* är hantverkare som specialiserat sig på att bereda avhårat fårskinn, vilket invalkas med fett, som ger ett tunt, mjukt skinn. Detta s k sämskskinn användes till klädesplagg av skilda slag, bl a till byxor och handskar. Yrket infördes i Sverige vid 1600-talets början. Sämskmakarna hade stor avsättning till landsbygdsbefolkningen. Sämskmakare förekommer första gången i längden 1781-1794 i form av Abram Bark, Willeström.

Torpare benämns innehavaren och brukaren av ett torp. Under vasatiden var torp en benämning på små nybyggen, långt från odlade bygder (*odalatorp*) eller benämning på små

gårdar på frälsemark, vars innehavare har dagsverksplikt på huvudgården (*säteritorp*). Senare innebörd är, att **torparen** betalar arrende för torpet med dagsverken på huvudgården, eller med kontanter. År 1743 får självägande bönder rätt, att anlägga skattefria torp på sina ägor. År 1750 utökas rätten till att även omfatta kronojord. År 1770 får enskilda byamän rätt att anlägga torp på oskiftad mark. I den äldsta längden finns flera torp inom Hälleberga.

Trumslagare Förekommer i den militära organisationen och återfinns i äldsta längden i Borstetorp.

Trädgårdsmästare är en person som är yrkeskunnig inom odling av köksväxter, frukt, bär och prydnadsväxter. Denne planerar och leder arbetet i en större trädgård. Förekommer i längden 1781 – 1794 vid Orrefors Järnbruk.

Trävaruhandlande är den som huvudsakligen handlar med sågade och bilade/hyvlade trävaror (Jämför med **virkeshandlare**, som är en som driver affärer med skog, timmer och ved). Förekommer i längden 1880 – 1889 i Målerås.

Underbanmästare Förekommer i längden 1873 – 1879 boende i Gullaskruvs Östergård.

Underlöjtnant var lägsta officersgrad 1835 – 1937 i stället för de tidigare fänrik och kornett. Fänrik infördes åter 1914 med samma tjänsteställning som underlöjtnant. Underlöjtnant förekommer i längden 1880 – 1889 för greve C G A Lewenhaupt, son till greve Axel Emil Lewenhaupt, Orrefors Järnbruk.

Uppsättare är en järnbruksarbetare som arbetar med att vid masugnar och andra schaktugnar uppsätta kol och smältgods på ugnen. Denne förekommer redan i äldsta längden och bor vid Orrefors Järnbruk.

Vargeringskarl (i äldre svenska ”vargärning” = förvar, reserv.) I ett Kungligt Brev den 10 januari 1790 påbjöds, att vargering överallt skulle uppsättas på det sätt att två rotar förenade sig om en karl, vilken skulle inträda i nummer efter den av de båda ordinarie karlarna, som först avgick. Vargeringsmanskapet skulle övas och – om det behövdes – uppbådas till landets försvar. 1791 sattes vargeringen på vakans i fredstid. Vargeringen inkallades samtidigt med de ordinarie soldaterna - sista gången år 1808 - och avskaffades år 1811 när funktionen **Förstärkningskarl** (se detta ord) tillkom. Förekommer i längden 1794 – 1810 för flera dylika soldatreserver boende i Åslahult, Håknamålen, Gullaskröv Skattegård, Högelycke, Stora Villköl, Vennersdal, Kackamålen, Venbäcken och Målen under Stibbetorp.

Volontär är en militär benämning för en person som för sin utbildning tjänstgör för låg eller ingen lön. Förr också benämning på den som, fast anställd vid krigsmakten, genomgick utbildning till underbefäl. Titeln upphör 1952. Redan i den äldsta längden finns volontärer boende i Kackamålen och Venbäcken.

Väktare är en bevakare, nattvakt eller vaktman. Förekommer i äldsta längden för en mansperson i Målen under Stibbetorp.

Ålderman I Kongl. Maj:ts Hammarsmeds Ordning från den 26 juni 1766 föreskrivs att ”Hammarsmedsämbetet skall bestå af Ålderman, Mästare, Mästersven och Smedsdräng, then förr Kolgosse hetat”. Häri är också stadgat, att till Ålderman i varje bergsfögderi eller bruksdistrikt antager Bergstingsrätten en av de skickligaste hammarsmedsmästarna och förser

honom med fullmakt. Han skulle avlägga domare- och åldermansed och som bisittare bevista bergstingen samt åtminstone en gång om året besöka och inspektera varje hammarsmedja inom fögderiet/distriktet. Han examinerade även mästare och mästersvenner. Titeln Ålderman förekommer i längden 1836 – 1842 för Hammarsmeden Samuel Hammargren i Orrefors.

Överste, ursprungligen *överste hövitsman*, är sedan 1600-talet den vanliga graden för regementschef och är den högsta regementsofficersgraden i Sverige. I den äldsta längden finner vi översten Samuel Ankarstierna boende i Gullaskröv Säteri.

Källor:

Hällebergas husförhörslängder 1747 – 1894 i Vadstena landsarkiv

Kent Andersson / Henrik Anderö: Ordbok för släktforskare. Västerås 1997

Bonniers Familjelexikon. Stockholm 1983

Harry Erneclou: Yrken som försvinner. Säffle 1969.

FOCUS Uppslagsbok, Almqvist & Wiksell. Stockholm 1958

Hantverk i Sverige. LTs Förlag, Stockholm. 1996

Stina Hellichius: Yrkesbeteckningar inom hud-, skinn- och läderhantverken i Sverige. Uppsala 1986

Herman Lindqvist: Från islossning till kungarrike. Stockholm 1992

Nordisk Familjebok. Stockholm 1921

Svensk Uppslagsbok. Malmö 1936

Svenska Akademiens ordbok. Via Internet

Svenska Akademiens ordlista. 1998